

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVIII

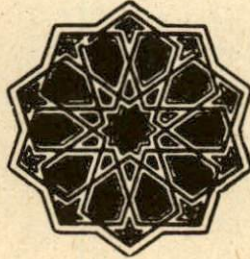

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVIII

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN : 975 - 482 - 446 - 0

ISSN : 1301 - 0522

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>İslâm Medeniyetinin Doğuşu, Batışı ve Yeniden Doğması</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Alman Protestan Kiliseler Günü (Anadolu'dan Bir Müslüman Kadın)</i>	37
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Kur'an ve Estetik</i>	53
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>La Conception Musulmane Du Repentir Et Les Conditions De Sa Validite</i>	91
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Osmanlı Son Dönemi Medreselerinde Fen Bilimlerinin Tedrisatı Konusunda Bazı Düşünceler</i>	109
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin Bazı Tasavvufî Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar</i>	123
Doç. Dr. İrfan AYCAN <i>İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı</i>	155
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>IX. Yüzyıl Endülüsi'nde Zındıklık Suçlamaları</i>	195
Prof. Dr. Hasan HANEFİ (Çev. Doç. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU) <i>Esbâb-ı Nüzûlün Anlamı Nedir?</i>	225
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>İrşad Yolu</i>	233
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>Alimlerin Emirlere (İdarecilere) Nasihati</i>	249
Yrd. Doç. Dr. Sabri ERDEM <i>Hegel Üzerine</i>	269
Dr. Niyazi AKYÜZ <i>İslâm 'ın İlk Döneminde, Hz. Muhammed'in Tebliğinin Psiko-Sosyal Temelleri</i>	275
Dr. Niyazi AKYÜZ <i>Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslâm</i>	295

Dr. Şaban Ali DÜZGÜN	
<i>Değişim ve Toplumsal Değişim Şartları</i>	309
Dr. Seyfettin ERŞAHİN	
<i>Meşihat-ı İslamiye'den "Diyaseti" ne: Ziya Gökalp'in Şeyhülislam- lık Tasarısı</i>	333
Dr. Recai DOĞAN	
<i>II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi</i>	361
Dr. Mustafa AŞKAR	
<i>Şeyh Bedreddin'in Varidât-ı ve Şeyh Muhyiddin Yavsi'nin Varidât Şerhi Üzerine Bir Değerlendirme</i>	447
Ar. Gör. Durmuş ARIK	
<i>Çuvaşların Din</i>	453
Ar. Gör. Mahfuz SÖYLEMEZ	
<i>İlk Harici Devlet: Rüstemi'ler (160-297/777-909)</i>	457

İRŞAD YOLU*

Doç. Dr. Şevki SAKA**

1- KUR'AN İNSANI SAADETE GÖTÜRÜR

Eûzubillâhimineşşeytanirracîm. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Gerçekten bu Kur'an, insanları öyle bir yola doğrultup götürür ki, o en adil ve en doğru bir yoldur. Güzel işleri yapan mü'minlere, kendileri için muhakkak bir sevap olduğunu da müjdeler

Ahirete iman etmeyenlere gelince, onlar için de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırladık.” (İsra, 17/9-10).

Gerçekten Yüce Allah kullarına, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ne önünden, ne de ardından ona hiçbir bâtulın dokunamayacağı hikmetle dolu olan Kur'an-ı Kerim'i göndermek suretiyle büyük lütufta bulundu. Hz. Peygamber, Allah'ın mü'min kulları üzerine gönderdiği en büyük nimetidir;

“Andolsun ki mü'minler daha önce apaçık ve kesin bir sapıklık içinde bulunuyorlardı. Allah onlara kendi içlerinden ayetlerini okuyan, onları tertemiz yapan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermiş olduğu için, büyük bir lütufta bulunmuştur” (Al-i İmran, 3/164).

İnsanları sağlam inanca yöneltmek suretiyle tam ve doğru yolun metodu açıkça ortaya çıkmış oldu. Hükümler Kur'an'da belirtildi, ahlak ve âdap kuralları onda açıklandı. Kur'an'daki kıssa ve haberlerle ibret yolu akıllara gösterildi. Kur'an bir ışık ve bir nurdur. O gönüllere şifadır. Ondandır yüz çeviren helâk olur, ondan başka ilim talebinde bulunan yolunu şaşırır. O, Allah'ın sağlam bir ipi ve parlak bir nurudur. Onun üstünlüğü anlatılmakla bitmez ve onun özelliği söylenmekle tükenmez. Ona iman eden ileri gider, onunla söyleyen doğruyu söyler. Onunla amel eden kur-

* (Ezher Üniversitesi Profesörlerinden Eş-Şeyh Ali Mahfuz'un “Hidayetü'l-Mürşidin” adlı eserinden seçilerek tercüme edilmiştir.)

** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğr. Üyesi.

tudur, ona yapışan doğru yola yönelir. O bir kitaptır ki onda asla şüphe yoktur. Yüce Allah onu kullarına din olarak seçti. O, dinin kaynağı, İslam'ın esasıdır. O, insanları dünya ve ahiret saadetine götüren, hikmetle dolu bir kanundur.

İşte ondaki en yüksek gaye budur. Bunun dışındaki bütün hükümler, âdap kuralları ve ona benzer her şey, bu yüksek gayeye ulaşmak için bir vesiledir.

Nefisleri temizleme prensipleri ondadır. Ruhları saâdet yoluna çağırma, onları cehâlet karanlığından kurtarıp, iman nuruna çıkarma ve bütün insanların uymak zorunda olduğu toplumsal hayat nizamına yöneltme esasları ondadır. Kur'an'ı anlayan nefisler üzerinde onun egemenliği vardır. Kur'an'ın ayetlerini düşünen kalpler üzerinde onun tesiri vardır. Ondandır başka söz yoktur.

Burada dinleyenlere şu husus anlatılmaktadır ki, gerek alim, gerek cahil olsun bütün insanların Kur'an'ın ayetlerini düşünmesi ve herkesin gücü nisbetinde onun manalarını anlamaya çalışması gerekmektedir. Daha önce de anlatıldığı gibi bilgisi az olanların ayetlerin zahirinden bir şeyler anlaması onlara kâfidir. Şüphe yok ki hangi tabakadan olursa olsun ayetlerden bu miktar anlamak mü'minlere kolaydır. Herkesin kendini kötülüklerden kurtarıp iyiliklere çekecek ölçüde Kur'an'dan istifade etmesi mümkündür. Yüce Allah Kur'an'ı, insanları hidâyete ulaştırmak için göndermiştir. Aynı zamanda O, insanların bütün zayıf yönlerini de hakkıyla bilmektedir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Bu Kur'an çok mübarek bir kitaptır. Onu sana indirdik ki ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar.” (Sâd, 38/29).

Başka bir ayette de;

“Andolsun ki, Kur'an'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık” (Kamer, 54/40). buyurmaktadır.

Koyun' güden bir bedevî, Kur'an'ı dinlediği zaman onun tatlı üslubu ve cazibesi karşısında secdeye kapanmıştı. Arap, Kur'an'ın cazibesinden başka bir sebeple mi hakka boyun eğdi? Esmâ'i şöyle dedi: “Ben altı yaşında şiir okuyan ârâbî bir kızı dinledim şöyle diyordu:

Bütün günahlarımın bağışlanmasını Allah'tan istiyorum.

Haksız yere ben insanları öldürdüm.

O, yol göstermesinde parlak bir ceylan gibidir.

Gece yarısı oldu ben hâlâ ona ulaşamadım.

Sonra ona dedim ki canı çıkasica ne fasih söyledin? O da şöyle devam etti:

Sana yazıklar olsun. Yüce Allah'ın şu sözünden sonra fesâhat mı kaldı?"

"Musa'nın annesine: Çocuğu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğın zaman onu suya bırak. Korkma, üzülme, biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve, peygamber yapacağız, diye vahyetmiştik." (Kasas, 28/7).

Görülüyor ki Yüce Allah, bir ayette iki emir, iki yasak ve iki müjdeyi toplamıştır.

Yine araplardan bazısı, bir okuyucunun **"Erkek ve kadın hırsızın yaptıklarından dolayı Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere, ellerini kesin, Allah güçlüdür, Hakîmdir."** (Maide, 5/38). Ayetinde geçen **"Allah Güçlüdür, Hakîmdir"** yerine **"Allah, bağışlayan ve merhamet edendir"** şeklinde okuduğunu duydu. O, Kur'an okumasını bilmediği halde bunu reddederek şöyle dedi: **"Bu Allah kelâmı değildir. Çünkü Allah, hata ve isyanın yanında (bağışlayan) sözünü söylemez. Zira bunda isyana teşvik vardır.**

İbn Mace, Ali (r.a.) den şöyle rivayet etmektedir:

"Yüce Allah, peygamberine kendisini arap kabilelerine arz etmesini emretti. Ben ve Ebubekir peygamber (s.a.v.) ile çıktık. Ciddi bir mecliste durduk. Ebubekir onlara: Bu topluluk kimdir? diye sordu. onlar da, Şeyban İbn Salebe'dendir, dediler. Hz. Peygamber onları Allah'a ve peygambere inanmaya ve ona yardım etmeğe çağırdı. Fakat Kureyş, Hz. Peygamberi yalanladı. Makrun İbn Amr: Bizi neye çağırıyorsun Kureyş kardeş? diye sordu. Peygamber (s.a.v.): "Allah, adaletle ve iyilik yapmakla emreder" ayetini onlara okudu. O zaman Makrun İbn Amr, sen bizi güzel ahlaka ve iyi işlere çağırdın. Fakat insanlar iftira ettiler, seni yalanladılar ve senin aleyhine geçtiler, dedi."

Şanı Aziz ve Yüce olan Allah'ın, Kur'an'ı beş maksat için gönderdiği şöyle açıklanmaktadır:

a) Birincisi, tevhittir; Tevhid, ilâhi dinin gelmesinin en önemli sebebidir. O gün insanlar şirkin ve putperestliğin karanlıklarında idiler. Kur'an-ı Kerim'de müşrikleri sarsacak, şirkin ve putçuluğun kökünü kazıyacak ölçüde tevhid ayetlerinden birçok ayet nazil oldu. Bunlar ne zaman ve hangi millette olursa olsun küfrün kaynağını yıktılar. Dinleyenlere Hz. Peygamber bu tevhid ayetlerinden okuyarak onlarda yaygın olan putperestliği yok etmiştir. Yine sözkonusu ayetleri okuyarak kâinatın ya-

ratılışı, hakimi, sonsuz kudret sahibi ve her şeyi bilen birisinin olduğunu göstermek için insan aklının önünü açmakta ve ufkunu genişletmektedir. Bu durum, Yüce Allah'ın şu ayetleriyle açıklanmaktadır:

“Kendileri yaratılmışken, bir şey yaratamayan putları mı ortak koşuyorlar? Oysa putlar ne onlara yardım edebilir ne de kendilerine bir yardımcıları olur. Onları doğru yola çağırırsanız, size uymazlar. Çağırmanız da susmanız da onlar için birdir. Allah'tan başka taptıklarınız putlar da sizin gibi yaratılmışlardır. Eğer doğru sözlü iseniz, onları çağırın da size cevap versinler bakalım. Onların yürüyecek ayakları mı var, veya tutacak elleri mi var, ya da görececek gözleri mi var, yoksa işitecek kulakları mı var? De ki, ortaklarınızı çağırın elinizden gelirse bana tuzak kurun, göz açtırmayın.” (Araf, 7/191-195).

Yine, Yüce Allah'ın şu ayetleriyle açıklandığı gibi:

“Gökleri gördüğünüz gibi, direksiz yükselten, sonra arşa hükmeden herbiri belli bir süreye kadar hareket edecek olan güneş ve ay buyruğu altına alan, işleri yürüten, ayetleri uzun uzun açıklayan Allah'tır. Belki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız. Yeri düzenleyen, orada dağlar, nehirler var eden, her türlü üründen çift çift yetiştiren, gündüzü geceye bürüyen de O'dur. Doğrusu bunlarda, düşünen kimseler için ibretler vardır. Yeryüzünde, hepsi de aynı su ile sulanan, birbirine komşu toprak parçaları, tek ve çok köklü üzüm bağları, ekinler, hurma ağaçları vardır. Fakat onları şekil ve lezzetçe birbirinden farklı kılmışızdır. Düşünen kimseler için bunda ibretler vardır.” (Ra'd, 13/2-4)

b) İkincisi, Allah'ın koymuş olduğu ölçülere riayet edenlere, onları koruyanlara güzel mükâfat vadetti ve onları iyi bir sonuçla müjdeledi. Allah'ın koymuş olduğu ölçüleri tanımayan inançsızları da şiddetli azapla korkuttu. Yani iyilik yapanları teşvik etmekte, kötülük yapanları da korkutmaktadır. Hayırla müjdelemek hem dünya ve ahiret nimetlerine, hem de dünya ve ahiret saadetine şamildir. Azapla korkutmak da böyledir. Bunlar hem dünyada hem de ahirette bedbahttırlar.

Yüce Allah, iyilere ahirette devamlı nimet ve kötülere Cehennem ateşi vaadettiği gibi, doğru yolda olanları yeryüzünde halife yapacağını, onlara güç kuvvet ve temiz bir hayat vereceğini vadetmektedir. İnkârcıları da dünyada aşağılık ve rezillikle korkutmaktadır. “va'd”le, Allah'a itaat edenleri ibadetlerinde ciddiyete sevk etmekte, “va'id”le de asilere hadlerini bildirmektedir. Biz tergîp ve terhîp bölümünde o ayetleri zikrettik.

c) Üçüncüsü, kalpleri cilalandıran, gönülleri temizleyen, oradaki iman ağacını geliştiren ve tevhid ruhunu kuvvetlendiren ibadetlerdir. Yüce Allah'ın şu sözleri, samimiyetin ve ibadetlerin önemini belirten ayetlerden birkaçıdır:

“Ey iman edenler, rükû edin ve secdeye varın” (Hac, 22/77).

“Allah için Ka’be’yi hacctmek, insanlar üzerinde bir farzdır.” (Al-i İmran, 3/97).

“Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah’a has kılarak O’na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur.” (Beyyine, 98/5).

d) Dördüncüsü, iyi ahlak, insanların tümüne ve Yüce Allah’a karşı güzel muâmeledir. Yine insanlar arasında davranış şekli, inanç, muamele, terbiye ve eğitim gibi toplumun düzelmesini temin eden, insanları dünya ve ahirette mutluluğa götüren herşeydir. Yüce Allah, bu konudaki ayetleri insanlara bildirmiştir.

e) Beşincisi, öğüt ve ibrettir. İyi insanları örnek almak ve Allah’ın kulları hakkındaki muamelesini bilmek için, geçmiş milletlerin umumi durumlarını düşünmektir. Bu da Allah’ın dinine boyun eğen O’nun koymuş olduğu ölçülere riayet edenlerin kıssalarıyla, O’nun ölçülerini hiçe sayarak dininin hükümlerini kulakardı edenlerin haberlerini bilmekle mümkün olur. Bunun için Yüce Allah, evvelkilerin haberlerini ayetleriyle insanlara bildirmektedir.

İşte bunlar, Kur’an-ı Hakim’in ihtiva etmiş olduğu ayetlerdir. İnsanların hayatı, dünya ve ahiret saadeti Kur’an’dadır. Fatiha suresi kısaca onu özetlemektedir:

Tevhid, Yüce Allah’ın şu sözünde mevcuttur; “**Övülme, Rahman ve Rahim olan alemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.**” Allah Teâlâ övülmeğe layıktır. Gerçekte Yüce Allah, her nimetin ve her iyiliğin kaynağıdır, övülmeğe layık olan O’dur. Var etme ve terbiye etme nimeti O’nun eseridir. Cennet’le müjdeleme, Cehennem’le korkutma, Yüce Allah’ın “**Kıyamet gününün sahibi**” sözünde mevcuttur. Gerçek olarak dinin manası “**cezâ**”dır. Bu da iyilere verilen sevap veya kötülere verilen cezadır. Samimiyetle yapılan ibadet ise Allah Teâlâ’nın “**Yalnız sana ibadet eder ve yardımı yalnız senden bekleriz**” ayetinde vardır. Ahlaki güzellikler ve toplum düzeni, Yüce Allah’ın “**Bizi doğru yola ilet**” sözünde mevcuttur. Bu doğru yoldur ki, onu Yüce Allah kulları için seçti. Saadeti, o yolda yürümeğe bağlı kıldı. Bedbahtlığı ise, o yoldan sapmaya bağlamıştır. Şüphe yok ki, doğruluk ibâdetin ürünü ve onun sırrıdır.

Doğru yoldan saptığı ve Allah’ın insanlar için çizdiği yola riayet etmediği halde fakirlik, aşağılık, güç ve kuvvetin yok olması gibi, ilâhi adalatten layık olduğu cezayı görmeyen hiçbir millet yoktur.

Geçmiş milletlerden ders ve ibret alma durumuna gelince, o da Yüce Allah’ın “**Sapıklığa düşen ve gazabına uğrayanların yoluna değil,**

kendilerine nimet verdiklerinin yoluna” meâlindeki ayetinde mevcuttur. Bu ayet, geçmiş milletlerin varlığını ve doğru yola gelmeleri için Yüce Allah tarafından onlara dinler gönderildiğini ifade etmektedir. Bunlardan bir grup, Allah’a ve Resulüne itaat ederek, Allah’ın rızasına nail oldular. Bunlar, Hakkın zatını bilmeyi ve hayırla amel etmeyi şahsiyetlerinde toplayan samimi, olgun ve hak sever insanlardır.

Diğer bir grup ise, Allah’a boyun eğmeği reddederek, Allah’ın lanetine ve dünya hayatında rezil olmaya müstahak olan kimselerdi. Başka bir grup da sağlam inançtan ayrılarak, doğru yoldan sapmış ve böylece zarar ve ziyana uğramış olanlardır.

Kur’an-ı Kerim, milletlerin haberlerini, öğüt ve ibret almak için yeterli ölçüde özet olarak bize açıklamıştır. Hakkı koruyanların ve bu uğurda belalara sabredenlerin, inatla hakka karşı gelenlerin ve derin sapıklık içinde olanların durumunu bizlere beyan etmiştir.

Burada görülüyor ki, Fatiha suresinin özet olarak almış olduğu bu hususları Kur’an, genişçe açıklamaktadır. Bunun için Fatiha suresi **“Ümmü’l-Kitap”** olarak isimlendirilmiştir.

Böylece söz, Kur’an’ın faziletini sünnetle izah etmek suretiyle tamamlanmış olur. Sünnet, okuma, ezberleme ve öğretme¹² yönünden Kur’an’a itina göstermeyi teşvik ediyor. Yine Kur’an meclisinde susmayı, boş söz söylemeyi, sigara içmemeyi ve saygılı olmayı tavsiye ediyor. Bu konuda şöyle söyleyerek örnekler veriyor: Kur’an-ı Kerimde diğer semavi kitaplar gibi, onun gösterdiği yolda yürümek ve onunla amel etmek için gönderilmiştir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Gerçekten bu Kur’an, insanı en doğru yola götürür”. (İsra, 17/9).

Bu ayet, itaat edenleri teşvik ve isyan edenleri korkutmak için nazil olmuştur. Kur’an, işlerimizi düzeltmek ve gönüllerimizi temizlemek için gönderilmiştir. Bizim vazifemiz, kurtuluşa ve saadete ulaşmamız için ona yönelmektir. Size, Kur’an düşmanlarından en şiddetlisinin Kur’an’ın lehindeki delillerini sunmak istiyorum:

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber Secde suresi Hamim’i okurken Velid İbn Muğire ona rastladı. Hz. Peygamber, Yüce Allah’ın **“Eğer yüz çevirirlerse de ki, ben sizi Âd ve Semûd yıldırımına benzer bir yıldırıma karşı uyardım.”** (Fussilet, 41/13). ayetine gelince, Velid ibni Muğire, Hz. Peygamberi susması için Allah’a saldı. Çünkü Velid, Hz. Peygamberin duasının kabule şayan ve sözünün doğru olduğunu biliyordu. Bunun üzerine Velid, arkadaşlarına dönünce şöyle dedi: “Allah’a yemin ederim ki, az önce Muhammed’den duyduğum söz, ne bir insan sözüdür, ne de

cin sözü. Onun bir tatlılığı ve bir çekiciliği var ki, en üstü verimli ve en altı ise bereketlidir. O, her şeyin üstündedir, hiçbir şey ona ulaşamaz.” O zaman Kureyş, “Vallahi Velid dininden döndü, Kureyş de dininden dönecektir” dedi.

Velid'in kardeşinin oğlu Ebu Cehil ise “onu ben hallederim” diyerek üzüntülü bir şekilde gidip onun yanında oturdu ve Velid'i kızdıracak sözler söyledi. Bunun üzerine Velid kalktı ve Kureyş'in yanına geldi. Onlara: “Siz Muhammed'in deli olduğunu zannediyorsunuz, hiç onda delilik işareti gördünüz mü? Onun bir kâhin olduğunu söylüyorsunuz. Hiç onun kehânette bulunduğunu gördünüz mü? Onun bir şair olduğunu düşünüyorsunuz. Onun hiçbir şiir söylediğini gördünüz mü? Onun bir yalancı olduğunu iddia ediyorsunuz. Hiçbir yalanını tecrübe ettiniz mi? Bütün bu soruların hepsine hayır dediler. Sonra, öyleyse o nedir, dediler? Düşündü ve bu ancak bir sihirdir, dedi. Görüyorsunuz ki, kişi ile ailesinin, çocuğunun ve kölelerinin arasını açıyor. Bu ancak Babil'lilerden naklettiği bir sihirdir, dedi. Toplum sevinçle irkildi ve Velid'in bu sözüne hayret ederek şaşkınlık içinde dağıldı.

Velid'in önce Kur'an'ı yüceltmesi ve Kur'an'ın insan ve cin sözü olmadığını itiraf etmesi, sonra da sihir iddiasında bulunması, onun inandığından dolayı böyle söylediğine işaret eden en açık delildir. Çünkü sihir, cinle ilgilidir. O, milletini memnun etmek ve hayatını korumak için inandığının aksini söylüyordu. Velid, Eğer Muhammed sözünde doğru ise, Cennet ancak benim için yaratıldı diyordu. O, Kureyş'in önde gelen ve hatırı sayılan kişilerindendi. Bunun için eşsiz ve Kureyş'in gülü olarak isim yapmıştı.

Velid'in on çocuğu vardı ve hepsi de erkekti. Velid İbn Velid, Halit, Ammare, Hişam, Asi, Kays ve Abdu Şems bunlardandı. Dördü İslamiyeti kabul etmişti. Bunlar, Velid ki, onun kıssası vardır. Halit, Hişam ve Ammare'dir*.

2- BEŞER SAADETİ İÇİN DİNİN ZARURETİ

Şüphesiz insan, ancak akli ile tam insan olur. İnsanı aklından soyutlanmış olarak düşünsek, elbette insan olmaktan da çıkmış olur. Benzeri görüntülerden yüz çevirdiğimiz zaman, insan ancak önemsiz bir hayvan olur. Yahut görünürde insan, fakat esasta değildir. Akıl başlı başına kâmil (tam) değildir. Akıl ancak dinle ve onun gösterdiği yolla gerçek akıl olur.

İnsan akli çoğu zaman eşyayı takdir etmekte ve onun üzerinde hüküm vermekte his ve duyguların yanıltığı gibi yanılır. Mesela göz, büyük bir cismi uzaktan küçük görür. Dil, hastalık halinde tatlıyı acı hisseder. İnsan, saadetinin ve kurtuluşunun olduğu yerde aklını ve diğer or-

* Bkz. Ali Mahfuz, Hidayetü'l-Mürşidin, s.358-362.

ganlarını kullanmakta ihmalkârlık gösterir. Allah'ın vermiş olduğu bu büyük melekelerle o, şeytana ve nefesine uyarak, azgınlık ve sapıklık yolunu tutmuş, şehvet ve lezzetlerin oynacağı olmuş olur. Bu durum onu ölüme ve felakete sürükleyene kadar devam eder.

Bu hatanın ve ihmalin kaynağı, aklın hayvani hislerin ve şehvetin tuzağına düşmüş olması ve onların gücüne boyun eğmesidir. Onların tehlikesinden kurtuluş, ancak nefsinin dinin hakimiyetine teslim etmekle, aklını dinin sağlam kalesiyle şehvet ve arzuların tesirinden korumakla mümkün olur. Dinin ölçülerine riayet etmek ve onun gösterdiği yolda yürümekle sağlanmış olur. Dinin irşadından mahrum oldukları için, kâfirlerde aklın olmadığı Kur'an'ın birçok yerinde ifade edilmiştir.

İnsan ne kadar güçlü olursa olsun, tek başına bütün ihtiyaçlarını ve hayatın bütün gereklerini karşılayacak durumda değildir. O daima başkasına muhtaçtır. İtici zaruretler karşısında, insanlarla karışıp kaynaşmaya ve karşılıklı menfaat alış verişinde bulunmaya mecburdur. O halde bu hayatta insanoğlunun refah ve saadeti için toplu olarak yaşama zarureti vardır.

Fakat bu halde insanların saadette olması, işlerinin düzene sokulması ve aralarında güvenin hakim olması imkânsızdır. Ancak bu, aralarında zalimin zulmüne mani olacak, haksızlığa uğrayana hakkını verecek, bütün hayat gereklerinde insanları itidal ölçüler içinde tutacak sağlam ve adil bir kanunla mümkün olur. Aksi halde hataya, şehvet ve arzuların tahriklerine, nefsin hudutsuz zevklerine maruz kalan akılla, insanın rahat ve saadet içinde yaşaması nasıl sağlanır?

Çoğu zaman nefsin tahrik edici istekleri, şehvetin tesirinde kalan böyle bir akıl sebebiyle başkasının eline düşene kadar devam eder. Bu da insanları birbirine karşı haksızlık yapmaya sevkeder. Birbirleriyle münakaşa eder, itişir, kakışır, birbirinin üzerine atılır ve sonunda da birbirlerini yok ederler.

Yüce Allah'ın insanoğluna bir rahmeti olarak, onları din nuru ile şehvet ve nefsanî arzularının karanlığına düşmekten korudu. Yine onları, o karanlığa düşmek istedikleri zaman din nuru ile kurtardı. Konulan ölçülere uymaları ve bu ölçülerin dışında kalan davranışlardan kaçınmaları için, onlara dinle hareket sınırlarını açıkladı.

İnsan tabiatında şuur gizli bir güç olarak yaratılmıştır. Diğer varlıklar üzerinde en kuvvetli güç, ona aittir. İnsanın sebebini bilmediği her şey, yalnız o gizli güce döner. İnsanlar için bu ölçülü dünya hayatının dışında başka bir hayat vardır. Bütün insanlar orada, bu dünya hayatında yapmış oldukları işlere göre karşılık görürler. Eğer burada hayır işlemişlerse, orada hayırla; eğer burada kötülük işlemişlerse, kötülükle karşılaşılırlar.

Akıl yalnız başına, ibadet çeşitlerinden bir insan üzerine neyin vacip olduğunu ve kendini en güzel şekilde yaratan, ona dünya ve ahiret saadeti temin edecek his ve kuvveti veren o gücün sahibine itaat etmeği bilebilir mi? Yine akıl tek başına -dinin irşadı olmaksızın- ahiret hayatının durumlarını, insan için orada mutluluk veya ceza olarak nelerin hazırlandığını bilebilir mi? Hayır, bu konuda akıl, dinin yol göstermesine şiddetle muhtaçtır. Yine akıl, neyin yapılmasının ve neyin terkedilmesinin gerekli olduğunu açıklamakta, dinin yardımına alabildiğince ihtiyaç hissetmektedir.

Aklın tek başına yeterliliği zayıftır. Eşyanın parçaları hakkında değil, bütünü hakkında bile bilgisi azdır. Mesela, hakka inanmanın, doğru sözlü, adaletli ve iffetli olmanın güzel bir şey olduğunu, bunların aksinin kötü olduğunu detaya inmeksizin genel anlamda bilmesi bile yeterli değildir.

Din, eşyanın bütününi tarif eder. İnanılması vacip olanı, yapılması ve terkedilmesi gerekli bulunanı bütün detayı ile açıklar. Ama akıl herşeyi bize açıklayamaz. Örneğin, domuz etinin, kan, içki ve kumarın zararlarından dolayı haram olduğunu; yine insanı yozlaşmaya ve nesli çöküntüye götürdüğünden dolayı, mahrem birisiyle evlenilmemesini; erkek ve kadına eza verdiğinden dolayı adet halinde kadına yaklaşılmamasını açıklayamaz. İşte bunlar ve bunlara benzer her şey, ancak dinin açıklamasıyla bilinebilir.

Din, değerli işleri ve güzel ahlakı tanzim eder. Din, dünya ve ahiret menfaatlarına işaret eder. Kim dine yapışırsa, doğru yola girmiş olur. Kim ondan yüz çevirir ve arzularına uyarsa sapık yola girmiş olur. Buna şu ayet-i kerime açık bir delildir:

**“Allah’tan bir yol gösterici olmadan, yalnız kendi keyfine uyan-
dan daha sapık kim olabilir? Gerçekten Allah zalim kavmi doğru
yola iletmez.”** (Kasas, 28/50). Bunları akıl tek başına bilemeyeceğinden dolayı Yüce Allah; **“Biz, elçi göndermedikçe, hiçbir kavme azap etme-
yiz.”** buyurmaktadır. (İsra, 17/15). **“Şayet onları, ondan önce bir azap
ile helâk etseydik, Rabbimiz bize bir elçi gönderseydin de böyle alçak
ve rezil olmadan önce senin ayetlerine uysaydık, derlerdi.”** (Tâhâ, 20/
134).

Şu bilinmeli ki din, bir yönden itirazsız bir ilaçtır. Onu her yönden taahhüt eden, tedbir ve yaratma gücü elinde olan, her şeyi hakkıyla bilen ve hikmet sahibi olan Allah’tır.

Gerçekten din, ebedi hayatı korumak ve huzuru devamlı sağlamak için faydalı bir ilaçtır.. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Ölü iken kendisini dirilttiğimiz kimse gibi mi?”** (En’am, 6/122). Yani o sapıklık içinde idi, onu hidayete ulaştırdık. Başka bir ayette: **“İşte böylece sana emrinizden bir ruh vahyettik.”** (Şûra, 42/52). Allah, ebedi hayat için dini, bir ruh olarak tarif etmiştir.

Diğer bir ayette de şöyle buyurmuştur: **“De ki, o inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuz ve bir şifadır.”** (Fussillet, 41/44). Gerçekten de, şüphelerden ve bozuk inançlardan kurtulmak için din, mü'minler yararına bir ilaçtır.

Başka bir yönden din, cehalet ve şaşkınlık karanlığını yok etmek için bir meşaledir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. Onunla Allah, kendi iradesi doğrultusunda gidenleri huzur yollarına iletmekte ve onları, izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp, dosdoğru bir yola yöneltmektedir.”** (Maide, 5/15-16).

Diğer bir yönden din, doğru yolun ta kendisidir. **“İşte benim doğru yolum bu, ona uyun, başka yollara sapmayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın. Korunmanız için Allah size böyle tavsiye etti.”** (En'am, 6/153).

Gerçekten din, bir nimettir ki, onunla hiçbir nimet mukayese edilemez. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Ve topluca Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, birbirinizden ayrılmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz. Allah kalplerinizi birleştirdi. O'nun nimetiyle kardeşler haline geldiniz.”** (Al-i İmran, 3/103). Yani Allah, İslam dini ile kalplerinizi birleştirdi ve İslam nimetiyle birbirinizi seven kardeşler oldunuz.

Şimdi biz burada, insan denince konuşan canlıyı kastedmiyoruz. Çünkü çoğu zaman sen onu insanoğlu zanneder, kendisiyle kaynaşılır, yahut onu itimat edilir biri olarak düşünürsün. Fakat sen onunla karşılaşıp, onunla herhangi bir muamelede bulunduğun zaman onu kurt, yahut tilki, akrep veya bukalemun bulursun. Daha doğrusu insan kıyafetine bürünmüş maymun ve kovulmuş şeytan sanırsın. Oysaki şeklen sana insan görünmektedir.

Biz burada kâmil bir insanı kastediyoruz ki, o şanı Büyük ve Yüce olan Allah'ı gerçek anlamda bilmekte ve O'na içtenlikle iman etmektedir. Onun imanının samimiyeti, işlerinin doğruluğu ve ahlakının güzelliğiyle bilinir. Buhari Enes (r.a.)dan merfu olarak şunu nakletmektedir: **“İman temenni değil, gönüle yerleşen ve amelin tasdik ettiği şeydir. Bir toplumu ümitleri aldattı da hiçbir iyiliği olmadığı halde dünyayı terkettiler ve biz Allah'a hüsnü zan besliyoruz dediler. Halbuki onlar yalan söylediler. Eğer Allah'a hüsnü zan besleselerdi, ameli iyi yaparlardı.”**

Gerçekten insan, temiz terbiyeli, Rabbine ibadet eden ve niçin yaratılmışsa ona göre hareket eden bir varlıktır. Yüce Allah Zariyât Sûresinde şöyle buyurmaktadır: **“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”** Yani Allah'ı tanıması, O'nun büyüklüğü karşısında boyun eğmesi, O'na ve insanlara karşı güzel muamele yapması için Allah insanı yarattı.

Kâmil insan, gizlide, açıkta, darlıkta ve bollukta Allah'tan korkan kimsedir. Kâmil insan, şefkat ve merhamet sahibidir. Eğer ona Allah bol rızık verirse, onun kadrini bilir ve fakirlere, darda kalmışlara, sıkıntı içinde bulunanlara yardım etmek suretiyle de o nimetin şükrünü eda eder.

Kâmil insan, işlerinde samimi olur. Konuştuğu zaman doğru söyler, söz verdiğinde yerine getirir, emanet edilen şeye riayet eder ve amir tayin edildiği zaman adâlet gösterir. O kesin olarak bilir ki, dünya ahiretin bir ekim sahasıdır. Dünyada hayır ağacı dikenler, Cennet'te onun meyvalarını büyük ve güzel bir mülk olarak toplarlar.

Yaratılan her şeyin bir amacının olduğu bilinmektedir. Eğer ondan bu amaç elde edilmezse, o yok olmuş demektir. Bunun için çoğu zaman bir şeyin faydası az veya işi eksik olursa ismi ondan alınır. Âdi bir ata, "bu at değildir" ve kötü bir insana, "bu insan değildir" dedikleri gibi. Yine bir şey her ne kadar şeklen mevcut ise de mesela, bir insanın gözünün ve kulağının faydasının az olduğu zaman, ona bunun gözü ve kulağı yoktur, denir. Bu gibi organlarından istifade etmeyenler hakkında Yüce Allah: **"Onlar sağır, dilsiz ve kördürler"** diye buyurmuştur.

Bir insan yaratılış gayesine ne ölçüde uygun hareket ederse, o ölçüde insanlık kazanmış demektir. Aynı zamanda bu görevi hakkıyla yerine getiren de insanlığını ikmal etmiş sayılır. Kim bu görevi yapmazsa, insanlıktan soyulmuş ve hayvan düzeyine inmiş olur. Daha doğrusu, hayvan düzeyinden daha aşağı düşmüş demektir. Nitekim Yüce Allah kâfirleri nitelerken şöyle buyurmaktadır:

"Hayır onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar hayvanlardan daha sapıktır." (Furkan, 25/44).

"Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir." (Enfal, 8/22).

Görülüyor ki, Yüce Allah onları hayvan olarak değil, hayvandan daha sapık ve daha kötü olarak nitelendirdi. Çünkü onlar hayvandan daha aşağıdadırlar. Hayvan sahibine ve onu sevene boyun eğer, kendine iyilik yapanla kötülük yapanı tanır ve kendisi için faydalı olanı ister, zararlı olandan da kaçır.

Halbuki kâfirler Rablerine boyun eğmezler; şeytanın kötülüğünden dolayı, Allah'ın ihsanını bilmezler ve menfaatların en büyüğü olan Allah'ın rızasını istemezler. Zararların en korkuncu olan Allah'ın öfkesinden korkmazlar. Hayvanlar bunların aksine, her ne kadar hakka inanıp hayır kazanmasalar da, batıla inanıp kötülük de yapmazlar. Bunun için hayvanlardan olgunluk beklemek söz konusu değildir. Hayvanların suçları ve günahları yoktur.

Kâfirler ise, günahkârdırlar, bu yüzden cezanın en büyüğüne layıktırlar. Hayvanlar bilgisizliklerinden dolayı bir kimseye zarar vermezler. Bunların bilgisizliği ise, kötülüğün yayılmasını ve insanların haktan ayrılmasını teşvik eder. Bunlar akıl ve anlayış güçlerini yitirdiklerinden, canlıların en kötüsü sayılmışlardır.

3- İYİ İŞLER YAPMAYA TEŞVİK ETMEK

Bir adamın kendinden uzakta iki kardeşi vardır ve bunlardan birinin yarın dönmesini, diğèrinin de bir sene sonra dönmesini beklemektedir. Şüphesiz bunların yarın dönmesini beklediği kardeşi için bir hazırlık yaparken, bir sene sonra dönecek olan kardeşi için bir hazırlık yapmaz. Buradaki **“hazırlık”** beklemenin yakın oluşunun bir neticesidir. Hazırlığın olmayışı ise, dönüşün uzak oluşunun bir sonucudur.

Bir sene sonra öleceğini bilen bir kimse, daha vakit var diyerek derin meşguliyete dalar ve ölümü unuttur. Hiç düşünmez ki, geçen her gün, seneden bir gün eksiltmektedir. Onun ölümü unutulması, salih amel yapmasına engel olmaktadır. Çünkü o, daha çok vaktin olduğunu düşünmekte ve iyi işler yapmayı ertelemektedir. Halbuki Yüce Allah: **“Hayır sahasında yarışın”** (Bakara 2, /148) buyurmaktadır. Yani Rabbinize şükretmek için salih amel yapmaya koşun ve ahiretiniz için dünyada azık hazırlayın.

Zira Cenab-ı Hak, sizin için kurtuluş yolunu açıkladı. Artık aşırı gitmekte sizler için bir özür yoktur. Bu hususta Yüce Allah: **“Rabbinizin bağışlamasına ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, takva sahipleri için hazırlanmış bulunan Cennet’e koşun.”** (Al-i İmran, 3/133) uyarısını yapmaktadır. Bu demek oluyor ki, sizi Allah’ın bağışlamasına vesile olacak, Cennet’ine götürecektir hayırlı işleri yapın ve kötülükleri terkedin.

Burada bir benzetişle, Cennet’in genişliğinin göklerle yer arası kadar olduğu zikredilmektedir. Bundan maksat, Cennet’in çok geniş olduğuna ve bunu Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğine işaret edilmektedir.

Ebu Hureyre (r.a.)’dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: **“İyi işler yapmakta acele ediniz. Siz şu yedi şeyden yani, herşeyi unutturan fakirlikten, azdıran zenginlikten, akıl ve bedeni bozan hastalıktan, saçma sapan söyleten ihtiyarlıktan, ansızın gelen ölümden, beklenen deccal şerrinden, yahut kötülüğü daha korkunç ve daha acı olan kıyametten başka bir şeyin gelmesini mi bekliyorsunuz?”** Bu hadisi, Tirmizi rivayet etmiş ve hadis hakkında **“Hasen”**dir, demiştir¹.

1. Ed-Dahiye, kurtuluşu olmayan korkunç bir bela; Kıyamet ise, korkunçluğun ve acılığın en son noktasıdır.

İbni Abbas (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v) bir adama şöyle nasihat etmiştir: **“Beş şey gelmeden önce, beş şeyi ganimet bil: Ölüm gelmeden önce hayatını; hastalık gelmeden önce sağlığını; meşguliyet gelmeden önce boş vaktini; ihtiyarlık gelmeden önce gençliğini ve fakirlik gelmeden önce zenginliğini.”**

İşte bu beş şeyin kadri, ancak elden gittikten sonra anlaşılır. Bu hadisi Beyhakî ve Hakim, Hasen bir isnatla rivayet etmişlerdir.

Yine İbni Abbas'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): **“İki nimet vardır ki, insanların çoğu onlar hakkında aldanmıştır: Bunlardan birisi sağlık, diğeri de boş vaktır.”** diye buyurmuştur. Burada boş vakitten maksat, ahiret işlerine mani olan dünya meşguliyetidir².

Sihhati ve boş vakti gereği gibi değerlendirmeyen aldanmıştır ve onun görüşü saygıya layık değildir.

Gazali de: **“Bu iki şeyin kıymeti, ancak onlar elden çıktıktan sonra bilinir.”** demiştir. Bu hadis-i şerifte dini emirlerle mükellef olanlar bir tüccara, sıhhat ve boş vakitte sermayeye benzetilmiştir. Çünkü bunların hepsi de kazanç sebeplerindedir. Kim Allah'ın emirlerine uygun olarak iş yaparsa o kazanır. Kim de şeytana tabi olarak hareket ederse o sermayesini kaybeder ve sonunda perişan olur.

Hadiste geçen **“kesir”** kelimesiyle de Hz. Peygamber (s.a.v.) **“sıhhat”** ve **“boş vakit”** konusunda muvaffak olanların az olduğuna işaret etmiştir. Yukarıda geçen hadisi, Buhari ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

İbni Ömer (r.a.) da bu konuda şöyle demektedir: Allah'ın Resülü çıktı, güneş de batmak üzere idi. O güneşe bakarak şöyle buyurdu: **“Dünyamızdan kalan ancak, güneşten kalan şu kısım kadardır. Diğeri ise geçmiştir.”** Bu hadisi, İbni ebi'd-Dünya ve Tirmizî **“Hasen”** bir isnatla rivayet etmişlerdir³.

Cabir b. Semura (r.a.) da şunu nakletmektedir: Hz. Peygamber hutbeye çıktığından kıyametten bahsetti, sesi yükseldi, yüzü kızardı. Sanki o, sabah akşam yaklaşmakta olan tehlikeye karşı ordusunu uyaran bir kimse gibiydi. Hz. Peygamber (s.a.v.) iki parmağını birbirine yaklaştırarak: **“Ben ve kıyamet şu iki parmağım gibi birbirimize yakın olarak gönderildik”** demiştir. Bu hadisi, Müslim rivayet etmiştir.

Hz. Peygamber hutbesinde kıyametin yaklaşması ve insanların kendilerini yok edecek tehlikeye düşürmeleri konusundaki uyarılarıyla kendi durumunu, milletinin gafleti anında onları ansızın kuşatıp hiç kimseyi bırakmaksızın yok etmek isteyen yakın bir ordunun varlığıyla korkutan kimsenin durumuna benzetmektedir.

2. El-Gabn kelimesi, alış verişte sükûn ile (gabn) şeklinde; bir görüş beyanında ise, harekeli olarak (gaben) şeklinde kullanılır.
3. Es-Sa'f, hurma dalları anlamına gelir. Bunun tekili ise, “sa'afa'dır.

Bir kumandanın ordusunu uyardığı zaman sesini yükselttiği, gözlerinin kızardığı ve onlara gafletlerinden dolayı çok kızdığı gibi, Hz. Peygamber de ümmetini uyardığı sırada aynı durumda olurdu⁴. Bunun daha açık anlamı, kıyametin yaklaştığını ve dünyanın az bir ömrünün kaldığını hatırlatarak, insanları ölüm ve ölüm sonrası için hazırlanmaya teşvik etmektir.

İbni Mesud (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber "Allah kimi doğru yola iletmek isterse İslam'ı ona kolaylaştırır." anlamındaki ayeti okuduktan sonra şöyle buyurmuştur: "Nur göğüse girince göğüs genişler." Bunun bilinen bir işareti var mıdır ey Allah'ın Resülü? diye sorulduğunda Hz. Peygamber: "Evet aldatici hayattan uzaklaşıp, ebedi hayata yönelmek ve ölüm gelmeden önce ölüm için hazırlanmaktır." Bu hadisi Beyhakî, Hakim, İbni Ebi'd-Dünya ve başkaları birçok yolla rivayet etmişlerdir.

Hz. Ömer de: "Her işte düşünceli ve ağır ağır hareket etmek iyidir. Fakat ahiret için hazırlanmada ise acele etmek gerekir." diye buyurmuştur.

İmam Ali (r.a.) da hutbede: "Ey Allah'ın kulları, Allah'tan korkunuz ve amellerinizle hayatınızın sonuna koşunuz. Yani ahiret hayatı için yarış yapın, acele edin. Ecel gelmeden önce amellerinizi çoğaltmaya çalışınız. Bâki olanı, fani olanla satın almaya çalışınız. Daha açık olarak, ebedi olan ahiret nimetlerini, dünya hayatının geçici lezzeti ve şehveti ile satın alınız. Yolculuk hazırlığı yapın, çünkü bu yolculuğa çıkmaya mecbursunuz⁵.

Ölüm için hazırlanın, zira ölümün gölgesi altında bulunuyorsunuz. Yani ölüm size yakındır. Hatta, sanki ölümün bir gölgesi var da o gölge sizin üzerinize düşmüş bulunmaktadır. Ölüm hazırlığı da ancak salih amelle olur. Kendilerine nasihat yapıldığında uyanan bir millet olunuz. Diğer bir ifadeyle kendilerine bir an gaflet hakim olup, sonra onlara nasihat yapıldığında uykudan uyanan ve kurtuluş yoluna koşan bir millet olunuz. İyi biliniz ki dünya ebedi ikamet yeri değildir. Onu ahiret yurdu ile değiştiriniz. Çünkü şanı Yüce olan Allah sizi boşuna yaratmadı ve sizi başıboş da bırakmayacak. Aksine size

4. Kıyamet anlamında olan "Es-Sa'atü" kelimesi mefulu ma'ah olmak üzere mansuptur. Veya gönderildim anlamında olan "Buistü" kelimesindeki mutassıl zamir üzerine atfedilmiştir. O takdirde yukarıdaki ifadenin anlamı: "Ben ve kıyamet beraber gönderildik" şeklindedir. Burada kıyametin gerçekleşeceği kesin olduğundan dolayı onu var olan bir şey gibi göstermektedir.
5. Et-Terahhul, bir yerden başka bir yere nakletmektir. Burada intikalden maksat, onun gereğini yapmaktır. O da zorunlu olan yolculuk için azık hazırlamaktır. Dünyadan ayrılış halinde ise azık, ancak takva azığıdır. Cüdde biküm: Yolculuğa teşvik edildiniz ve ona zorlandınız, demektir.

akıl kuvveti verdi. Akıl, bütün dünyevî lezzetleri küçümser. Akıl kuvvetinin istekleri dünyevi lezzetlerin bir sınırında durmaz. Sanki akıl melekesi bu hayatta karşılaştığı her şeyi küçük görmek ve ulaşılması mümkün olan en yüksek gayeyi elde etmek üzere yaratılmıştır.

İşte bu itici amil ki, Yüce Allah onu boşuna yaratmadı. O, ne maksatla yaratılmışsa, onu o maksatla kullanın.”

“Süden” kelimesi, size zarar verecek şeylerden meneden ve faydalı olan şeylere sevkeden bir gözetleyiciden yoksun başıboş bırakılmak anlamındadır. Bizim gözetleyicilerimizin üzerine selatü selam olsun. Onlar peygamberler ve peygamberlerin halifeleridir. Sizden bir kimse için Cennet veya Cehennemle arasında ölümden başka bir şey yoktur. O ölüm ki, o da insan ecelidir. Saniyeler onu eksiltmekte, saatler ise onu yıkmaktadır. Onun müddeti ne kadar da kısadır. Görülmeyen garip bir şey ki, peş peşe gelen gece ile gündüz onu sevketmektedir. O da dönüş suretiyle koşmaktadır. O görülmeyen şey de ölümdür.

Gece ve gündüz tekrarlanmak suretiyle ölümü senin üzerine sevketmektedir. Gerçekten de onlar ne kadar çabuk geçiyor ve sonuca ne kadar hızla ulaşıyorlar. Gelen ya başarı ile gelir, yahut başarısızlıkla gelir. O iyi hazırlık yapmaya layıktır. Burada gelenden maksat, ölümdür. Ölüm ya kurtuluş ya da çiledir. Onun hazırlığı ise, salih amel ve güzel davranışlarıdır.

Dünyadan ayrılmadan azık hazırlayın, çünkü yarın onunla kendinizi koruyacaksınız. Bu azık da gizlide ve açıkta Allah'tan korkmak, İslam'a uymak ve nefsin arzularına karşı koymaktır. Kul Rabbinden korksun ve kendi kendine nasihat etsin. Tevbe-i istiğfarda bulunsun ve nefsin isteklerine hakim olsun.

Burada ölümden önce azık hazırlanmasını açıklayan ifadelerde, emir manasında mazi kalıbı kullanılmaktadır.

İnsanın eceli kendinden saklanmış, umudu onu aldatmakta, şeytan insana musallat olmuş, kötülükleri işlemesi için, onları insana güzel göstermektedir.

Şeytan, insanın en gafil olduğu bir zamanda ölüm onu yakalasin diye, insana tevbe ümidi vermekte ve o tevbeyi erteletmektedir. Diğer bir ifadeyle şeytan, insanı azıksız göndermek için, ölümün hiç beklenmedik bir anda insanı yakalaması için, tevbeyi bir kurtuluş vesilesi göstermekte ve o tevbeyi ertelettirmeye çalışmaktadır. Ömrü kendi aleyhine delil olarak kullanılan gaflet sahibi için bu ne acı bir pişmanlıktır. Zira ona mühlet verilmiş ve amel yapması için ona imkân tanınmıştı. Fakat o hiçbir olumlu hareket göstermedi. Halbuki geçen günler onu hep kötüye götürmektedir.

Yüce Allah'tan bizi ve sizi nimetin şımartmadığı; yani azdırmadığı ve gafflet persedisinin ahireti düşünmekten alıkoymadığı; herhangi bir gayenin Rabbine itaat etmekten kendini uzaklaştırmadığı ve ölümden sonra kendisine ne pişmanlığın, ne de üzüntünün ulaşmadığı kimselerden etmesini dilerim.

İbni Mesûd (r.a.) da bu konuda şunları söylemektedir: **“Sizden, kendisi misafir ve malı ödünç olmayan hiç kimse yoktur. Misafir gidicidir ve ödünç mal da sahibine verilecektir.”** (Bu hadisi Tabaranî rivayet etmiştir.)

Hasan-ı Basri de bir nasihatında şöyle demiştir: **“Salih amel işlemede acele edin. Çünkü hayat nefes almaktan ibarettir. Nefes kesilince, sizi Allah’a yaklaştıracak olan amelleriniz de kesilmiş olur. Allah, kendisini kontrol edip günahlarının çokluğundan dolayı ağlayan kimseye merhamet etsin,”** dedi. Sonra şu ayet-i kerimeyi okudu: **“Biz onların günlerini ve nefeslerini saydıkça sayıyoruz”** (Meryem, 19/84).

Yani biz onların nefeslerini sayarız. En son nefes ise, canın çıkması, insanın ailesinden ayrılması ve kabrine girmesidir. Bu haberi İbni Ebi'd-Dünya rivayet etmiştir. Allah dünya hayatının kısa olduğunu bilip de onu itaatla geçiren, rahmet arayıp cezadan kaçan ve bu durumda iken eceli gelen kimseye rahmet etsin.⁶

6. Bkz. Ali Mahfuz, Hidayetü'l-Mürşidin, s.229-233.